

Dealing with Modern Heritage in Times of Crisis

Keywords: Global challenges, population growth, climate crisis, conflicts, natural disasters, alterations, conservation approaches, educational concepts

Abstract

Dealing with modern heritage in times of crisis is addressing the global and local challenges that designers and planners and organizations like DOCOMOMO International have to recognize and analyze on different levels. When moving its headquarters back to TU Delft in 2022 the International Secretariat formulated three main areas of action for the running programmatic period until 2025: sustainability, digitalization and education. Those themes are inherently connected to each other and are at the core of DOCOMOMO's mission. But the organization is also challenged by divergent global shifts between the Global North and South. Documentation and conservation of modern heritage are understood not as luxurious intellectual goods but as a direct contribution to sustainability within the scope of the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs): saving resources, making cities better and providing education are main contributions.

The current 79 national working parties are dealing with different challenges and priorities related to the documentation and conservation of modern heritage in each region that need to be addressed

differently. In a comparative approach the International Secretariat is analyzing the strengths, weaknesses, opportunities and challenges of the national working parties in order to draw conclusions for the future workprogram. It can be noticed that the open access to many materials and research during the last two decades has already made a difference and allows for a smoother knowledge transfer, in particular among the younger generation. We also notice the diversity in the composition of the national working parties, coming from academia, professional or activists background. This diversity in expression and the local character of each national working party guarantee for the development of individual and suitable approaches.

A priority on DOCOMOMO International's agenda will be the provision of further material, including the digitization of old documents and the creation of new documents, webinars or online-courses related to historical, technological or societal aspects of modern heritage and aiming at the improvement of our built and lived environment. Of particular interest is to provide access to affordable housing, food and water. ■

Uta Pottgiesser, is Professor of Building Construction and Materials at TH OWL (Germany) and Professor of Heritage & Technology at TU Delft (The Netherlands), member of the Institute of Design Strategies (IDS) and of the Section Heritage & Architecture. She deals with the protection, reuse and improvement of the built heritage and its environment. Since 2022 she is chair of DOCOMOMO International and editor-in-chief of the DOCOMOMO Journal. ORCID: 0000-0002-8594-3168. Contact: u.pottgiesser@tudelft.nl

Uta Pottgiesser

Wydział Budownictwa i Materiałów Budowlanych, OWL Uniwersytet Nauk Stosowanych i Sztuki, Niemcy
Wydział Dziedzictwa i Technologii, Politechnika w Delft, Niderlandy

Jak w czasach kryzysu postępować z dziedzictwem modernistycznym

Słowa kluczowe: wyzwania globalne, wzrost liczby ludności, kryzys klimatyczny, konflikty, klęski żywiołowe, przebudowa, ochrona zabytków, koncepcje edukacyjne

Wstęp

Powszechnie uznajemy, że miasta europejskie były rozbudowywane najpierw w XIX wieku, a później ich znaczny rozwój nastąpił w okresie międzywojennym i powojennym XX wieku. Ich dziedzictwem stał się ogromny zasób budynków, często oparty na ideach społecznych, zapewniających mieszkania, opiekę zdrowotną i placówki oświatowe w stopniu nieznanym przed wiekami. W znaczący sposób przyczyniło się to do rozwoju miast na półkuli północnej na przełomie XIX i XX wieku. Budowane według różnych zasad stylistycznych i estetycznych oraz przy użyciu innowacyjnych materiałów i technologii obiekty zostały zidentyfikowane jako dziedzictwo jedynie wtedy, gdy przypisano im idee społeczne ruchu nowoczesnego Modern Movement, poszerzając w ten sposób tradycyjne ramy dyskursu na temat wartości dziedzictwa. Organizacje takie jak DOCOMOMO International (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement) odegrały kluczową rolę w podnoszeniu świadomości i ochronie pierwszych ikonicznych budynków pod koniec lat 80. XX wieku, a następnie stworzyły globalną platformę obejmującą obecnie 79 krajowych grup roboczych, które angażują się w swoich krajach i regionach w sprawę współczesnego dziedzictwa i na jego rzecz¹. W ciągu ponad 30 lat swojego istnienia DOCOMOMO International przyczyniło się do wzrostu świadomości i wiedzy na temat dokumentowania i konserwacji współczesnego dziedzictwa na całym świecie, co uwiidocznili także w przyznanych w 2021 roku nagrodach DOCOMOMO Rehabilitation Awards (DRAW)².

Obok akademickich i praktycznych dyskusji na temat dokumentacji i konserwacji, dalsze zróżnicowanie kryteriów oceny rozszerzyło dyskurs na temat modernistycznego dziedzictwa i jego kategoryzacji, co zostało podsumowane w publikacji *The Twentieth-Century Historic Thematic Framework: A Tool for*

*Assessing Heritage Places*³. Jednocześnie pod koniec XX wieku miasta przekształciły się w megamiasta, tj. miasta liczące ponad 10 milionów mieszkańców, o niekontrolowanym rozwoju i planowaniu – różniące się od tego, co widzieliśmy na początku XX stulecia⁴. Dzisiejszą globalizację charakteryzuje nie tylko wzrost liczby ludności do oczekiwanych 9,8 miliardów w 2050 r., z czego 70% mieszkańca będzie w miastach⁵. W swoich kluczowych ustaleniach *Ecological Threat Report 2022: Analysing Ecological Threats, Resilience & Peace* wskazał, na „27 krajów, które stoją w obliczu katastrofalnego zagrożenia ekologicznego i charakteryzują się wyjątkowo niską odpornością społeczną”, a które „skupione są w trzech regionach: w Afryce Subsaharyjskiej (SSA), na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej (MENA) oraz w Azji Południowej”⁶. Te regiony i kraje stoją przed dalszymi wyzwaniami ekologicznymi i społecznymi, „uwiidoczniając istotny wpływ wysokiego wzrostu populacji, załamania ekologicznego, słabej odporności społecznej i związanych z tym konfliktów”⁷.

Zmiany te ilustrują bardzo różnorodne wyzwania, przed którymi stoi nasze nowoczesne środowisko miejskie i dziedzictwo na całym świecie, ponownie separując Globalną Północ i Południe, które jednocześnie są współzależne gospodarczo i korzystają z tych samych zasobów naturalnych. Jednak wszędzie w obszarach metropolitalnych mieszkania stają się coraz droższe ze względu na ciągły napływ ludności do miast oraz niezdolność i niekompetencję rządów i społeczności w zapewnianiu mieszkań finansowanych

1. M. Altintas Kaptan, A. Ünlü, U. Pottgiesser, *Connecting the Dots: A global exploration of local Docomomo Inventories*, „Docomomo Journal” 2023, nr. 69, s. 76–85, <https://doi.org/10.52200/docomomo.69.09>

2. A. Tostoos, *Modern Heritage Reuse. Renovation. Restoration*, Basel, 2019.

3. S. Marsden, P. Spearritt (with contributions from Leo Schmidt, Sheridan Burke, Gail Ostergren, Jeff Cody, and Chandler McCoy), *The Twentieth-Century Historic Thematic Framework: A Tool for Assessing Heritage Places*. Los Angeles, 2021, https://hdl.handle.net/10020/gci_pubs_historic_thematic_framework_tool

4. M. Akkar Ercan, U. Pottgiesser (red.) *Public Policies on Middle-Class Mass Housing in Europe and Leveraging Contemporary Architecture Interventions*, Lisbon, 2023. <https://repositorio.iscte-iul.pt/handle/10071/30031>

5. Institute for Economics & Peace (IEP). *Ecological Threat Report 2022: Analysing Ecological Threats, Resilience & Peace*, Sydney, 2022, p. 3. <http://visionofhumanity.org/resources> (dostęp: 03.02.2024).

6. Institute for Economics & Peace (IEP). *Ecological Threat Report 2022: Analysing Ecological Threats, Resilience & Peace*, Sydney, 2022, s. 4-7.

7. Institute for Economics & Peace (IEP). *Ecological Threat Report 2022: Analysing Ecological Threats, Resilience & Peace*, Sydney, 2022, s. 2.

1. Manhattan, Nowy Jork, 2016 r. (źródło: Pixabay, Wiggijo, 2016, <https://pixabay.com/pl/photos/usa-manhattan-kontrasty-nowy-jork-1777986/>). Miasta XX w. staną przed wyzwaniem zapewnienia niedrogich mieszkań poprzez adaptację i ponowne wykorzystanie obiektów niemieszkalnych

1. Manhattan, New York, 2016 (source: Pixabay, Wiggijo, 2016, <https://pixabay.com/pl/photos/usa-manhattan-kontrasty-nowy-jork-1777986/>)

ze środków publicznych, w przeciwieństwie do inwestycji prywatnych nastawionych na zysk. W rezultacie koncepcje projektów zoptymalizowanych pod kątem przestrzeni ponownie wzrastają na znaczeniu, mając na celu zapewnienie maksymalnej jakości życia na minimalnej przestrzeni. Można je zapewnić w strefach zabudowy historycznej i dziedzictwa miast XX wieku poprzez adaptację i ponowne wykorzystanie funkcji innych niż mieszkaniowe (il. 1).

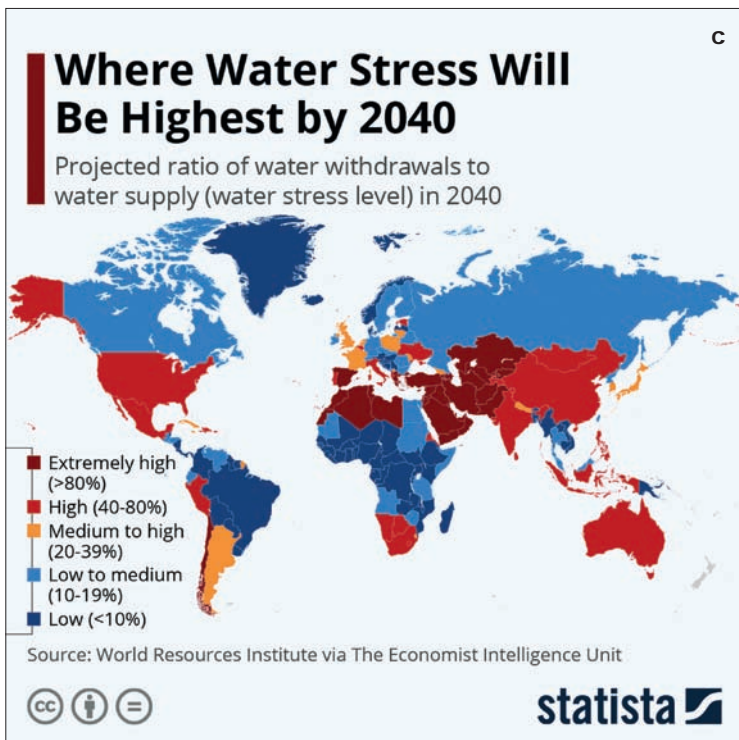
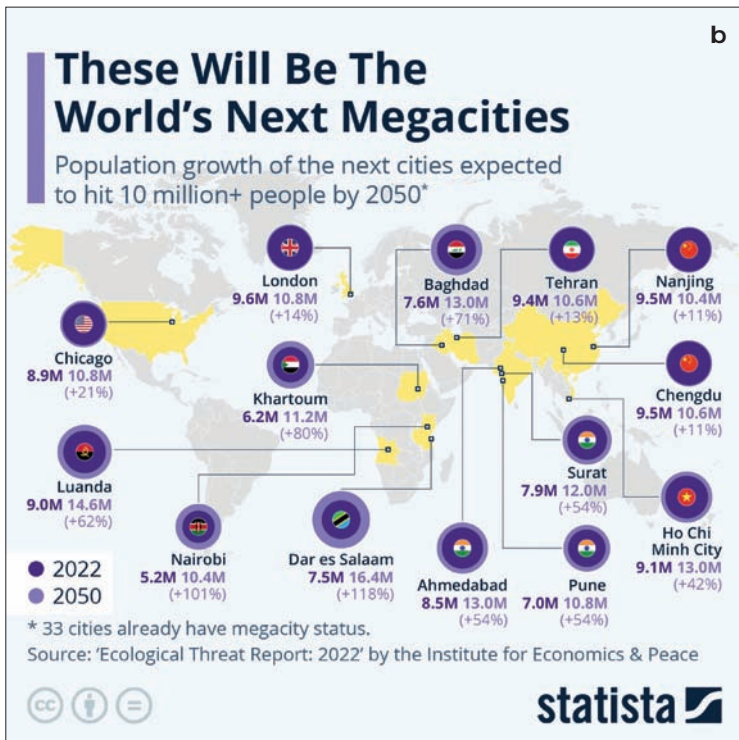
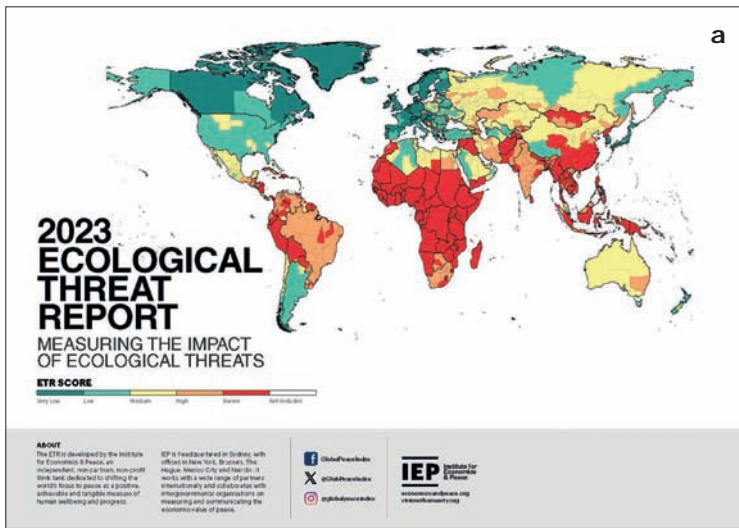
Globalne wyzwania i perspektywy

Gdy spoglądamy ponownie na makroregiony i kraje najbardziej zagrożone, staje się oczywiste, że projekty zoptymalizowane pod względem przestrzennym powinny być w większym stopniu dostosowane do aktualnych wymogów zrównoważonego rozwoju na poziomie ekologicznym, społeczno-kulturowym i gospodarczym. Warunki te wymagają nowego ruchu nowoczesnego, nowego Modern Movement, zgodnego z celami zrównoważonego rozwoju, mającego na celu stworzenie zróżnicowanych dzielnic, wdrażanie rozwiązań biorących pod uwagę środowisko przyrodnicze (NBS – Nature Based Solutions), lokalne gospodarki i usługi cyfrowe, a także wspieranie transportu publicznego i związanej z nim mobilności. Globalna Północ może być poligonem doświadczalnym

dla tych nowych rozwiązań – wspartych inicjatywami finansowymi Unii Europejskiej i nowego europejskiego Bauhausu, ale to Globalne Południe pilnie potrzebuje ich wdrożenia. Raporty o zagrożeniach ekologicznych z lat 2022 i 2023 opisują oczywiste wyniki tych zagrożeń, biorąc pod uwagę brak bezpieczeństwa żywnościowego, klęski żywiołowe, presję demograficzną i ryzyko związane z wodą. Wszystkie one domagają się nowego, odmiennego sposobu budowania i holistycznego planowania miast, uwzględniającego zarówno tradycyjne, jak i innowacyjne zasady (il. 2).

Niemniej jednak twórcy nowych rozwiązań mogą brać przykład z poprzedników z lat 30. i 70. XX stulecia z Afryki Subsaharyjskiej (SSA), Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (MENA) czy Azji Południowej, ponieważ często stanowiły one wzorce do naśladowania we wdrażaniu strategii w polityce adaptacji klimatycznej i niskotechnologicznej. Osiągnięcia tak zwanego *modernizmu tropikalnego* zostały dobrze udokumentowane w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku i doprowadziły do powstania w latach sześćdziesiątych pierwszych szkół architektonicznych, które kształciły „pierwsze pokolenie wykwalifikowanych architektów afrykańskich”⁸ - postkolonialnych, zaan-

8. e-flux Architecture, *Tropical Modernism: Architecture and Power in West Africa*, <https://www.e-flux.com/announcements/535520/tropical-modernism-architecture-and-power-in-west-africa/> (dostęp: 03.02.2024).

2. Ustalenia Ecological Threat Report na temat zagrożeń ekologicznych: **a)** obejmujące klęski żywiołowe; **b)** presję demograficzną; **c)** ryzyko związane z wodą (źródło: Institute for Economics & Peace (IEP), 2023, s. 10-11)

2. Ecological Threat Report scores of ecological threats taking into account: **a)** natural disasters; **b)** demographic pressure; **c)** water risks (source: Institute for Economics & Peace (IEP), 2023, p. 10-11)

gażowanych w projektowanie budynków edukacyjnych, rządowych i mieszkalnych, które służyły budowaniu narodu po uzyskaniu niepodległości przez wiele krajów afrykańskich⁹. To współczesne dziedzictwo, budowane od lat trzydziestych do siedemdziesiątych XX wieku w wielu krajach Globalnego Południa, zostało udokumentowane i opisane przez historyków i ekspertów architektury oraz organizacje zajmujące się spuścizną kulturową. Widzimy różnice regionalne i mamy kilka krajów z bardzo aktywną społecznością akademicką, np. w niektórych krajach Ameryki Południowej, ale ogólnie rzecz biorąc, do dziś nie poświęcono im tyle uwagi i opieki, co ich północnym odpowiednikom. Wyraża się to w rozproszonej dokumentacji, zmniejszonej świadomości społecznej oraz braku konserwacji i pielęgnacji. Systematycznie zbadano jedynie kilka przykładów, choć wiele z nich zostało wsparte od 2014 r. w ramach inicjatywy *Keeping it Modern* (KIM) w ramach *Getty Conservation Institute* (GCI), wśród nich wiele projektów w Ghanie, Nigerii, Ugandzie, Indiach, na Kubie czy w Brazylii¹⁰. Jednak nie można po prostu przenieść w skali jeden do jednego podejścia i doświadczeń w zakresie konserwacji; należy ustanowić nowe, konkretne i właściwe struktury oraz procedury, w oparciu o odpowiednią edukację i programy dotyczące nowoczesnego dziedzictwa architektonicznego¹¹.

Oprócz presji demograficznej i przyspieszonego rozwoju budowy osiedli mieszkaniowych, klęski żywiołowe i konflikty spowodowane przez człowieka – zwłaszcza jeśli występują jednocześnie – stanowią ogromne zagrożenie dla środowiska, w którym żyją i mieszkają ludzie, a także dla infrastruktury i terenów uprawnych, co w konsekwencji może również prowadzić do braków żywności. W obliczu tak wielu katastrof i konfliktów, które miały miejsce w ostatnich dziesięcioleciach, trudno sobie wyobrazić, w jaki sposób można właściwie zorganizować ochronę, utrzymanie i konserwację nowoczesnego dziedzictwa. Wyzwanie to staje się tym większe, gdy weźmie się pod uwagę samą skalę/wielkość współczesnych zasobów budowlanych, które w wielu krajach stanowią od 50% do 80% wszystkich zasobów, ze szczególnym uwzględnieniem budynków mieszkalnych. Historia pokazała,

9. P. C. Kwabi, *A Tropical Modern Architect: Prof. John Owusu Addo*, "Docomomo Journal" 2023, nr. 69, s. 29–34, <https://docomomojournal.com/index.php/journal/article/view/580>, zobacz także: <https://www.labiennale.org/en/architecture/2023/applied-arts-pavilion> (dostęp: 03.02.2024).

10. Getty Conservation Institute (GCI), *Keeping it Modern*, <https://www.getty.edu/projects/keeping-it-modern/> (dostęp: 04.02.2024).

11. M. Pedroni, C. Bagues Ballester, A. Canziani, W. de Jonge, C. McCoy, *A Global Survey on Education and Training for the Conservation of Twentieth-Century Built Heritage*, Research Report, Los Angeles, 2020, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/global_survey_on_education_and_training.html

3. Zniszczenia spowodowane trzęsieniem ziemi w Skopje w 1963 r. (źródło: Skopje1963_plostad-sloboda@public domain)

3. Destructions of the Skopje earthquake 1963 (source: Skopje1963_plostad-sloboda@public domain)

4. Zniszczone kino w Kabulu, Afganistan, ok. 2012 r. (źródło: Jean Molitor_highres, 2012)

4. Destroyed cinema in Kabul, Afghanistan, c. 2012 (source: Jean Molitor_highres, 2012)

że dzięki wspólnym wysiłkom międzynarodowym, wymianie wiedzy i finansowaniu można znaleźć i wdrożyć wzorowe i unikalne rozwiązania. Tak się stało w przypadku przeprojektowania i odbudowy stolicy Skopje w Macedonii, która została całkowicie zniszczona przez trzęsienie ziemi w 1963 roku (il. 3).

Międzynarodowy konkurs, w którym nagrodzony został plan japońskiego architekta Kenzo Tange, stał się punktem wyjścia do przebudowy centrum miasta w oparciu o „idee, koncepcje ideologiczne

i społeczne epoki, w której powstało”¹². Wydaje się dzisiaj, że tego rodzaju przedsięwzięcia wciąż znajdowały się pod długotrwałym wpływem II wojny światowej, kiedy to międzyrządowe organizacje takie jak Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) i ich agencja, Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) były jesz-

12. V. Korobar, J. Siljanoska, *The Skopje City Wall Housing Complex*, "Docomomo Journal" no. 68, pp. 94, 2023, <https://docomomojournal.com/index.php/journal/article/view/519>

5. Studia przypadków i typologie ponownego przeszklenia fasad stalowo-szkłanych (źródło: A. Ayon, U. Pottgiesser, N. Richards, *Reglazing Modernism...*, 2019)

5. Case studies and typologies for reglazing steel-glass-facades (source: A. Ayon, U. Pottgiesser, N. Richards, *Reglazing Modernism...*, 2019)

Classification Overview

RESTORATION INTERVENTION TYPES

ST / SG Frame repair + single-pane glass	ST / SG-IG Frame repair + single-pane laminated glass	ST / SG-SF Frame repair + single-pane glass + surface-mounted film

CASE STUDIES chronologically

- Fagus Factory, 1932/1925, Alfeld, Germany
- Hallidie Building, 1935, San Francisco, CA, USA
- Bauhaus Dessau, 1926, Dessau-Roßlau, Germany
- Sanatorium Zonnesteel, 1928-1931, Hilversum, Netherlands
- Villa Tugendhat, 1930, Brno, Czech Republic
- Van Nelle Factory, 1930, Rotterdam, Netherlands
- Zeche Zollverein, 1932/1961, Essen, Germany
- City of Refuge, 1933/1953, Paris, France
- De La Warr Pavilion, 1935, Bexhill-on-Sea, United Kingdom
- Viipuri Library, 1935, Vyborg, Russia
- Fallingwater, 1937, Mill Run, PA, USA
- Glass House, 1949, New Canaan, CT, USA
- Farnsworth House, 1951, Plano, IL, USA
- Lever House, 1952, New York, NY
- Yale University Art Gallery, 1953, New Haven, CT, USA
- Hardenberg House, 1956, Berlin, Germany
- S. R. Crown Hall, 1956, Chicago, IL, USA
- Solomon R. Guggenheim Museum, 1959, New York, NY
- Convent of La Tourette, 1960, Evux, France
- TWA Flight Center, 1962, JFK Airport, Queens, NY

REHABILITATION INTERVENTION TYPES

ST / IGU Frame repair + IGUs	ST / SG + 2G (or IG5) Frame repair + single-pane glass + secondary glazing	AL / SG Non-thermally broken aluminum frames + single-pane glass	ST / IGU Non-thermally broken steel frames + IGUs	ST-TB / IGU Thermally broken steel frames + IGUs

REPLACEMENT INTERVENTION TYPES

ST-SR / SG+
Frame repair with structural reinforcement + single-pane glass

ST / SG
Non-thermally broken steel frames + single-pane glass

AL-TB / IGU
Thermally broken aluminum frames + IGUs

6a, b. Szczegóły elewacji Willis Faber & Dumas Ipswich, Suffolk, Wielka Brytania, 1970-1975, autorstwa Normana Fostera i Wendy Cheesman (źródło: pliki na licencji Creative Commons CC BY-SA 4.0, Sumit Surai, 2018 i CC BY-SA 2.0, Andrew Dunn, 2005)

6a, b. Façade details of Willis Faber & Dumas Ipswich, Suffolk, UK, 1970-1975 by Norman Foster and Wendy Cheesman (source: file licenced by Creative Commons CC BY-SA 4.0, Sumit Surai, 2018 and CC BY-SA 2.0, Andrew Dunn, 2005)

cze na wczesnym etapie rozwoju i miały ambitne zamiary przedstawienia wspólnych wyników. Ponad siedemdziesiąt pięć lat po ich wdrożeniu zarządzanie i oddziaływanie stały się trudniejsze ze względu na zróżnicowane międzynarodowe struktury władzy oraz konflikty trwające w wielu regionach, w szczególności na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej (MENA). Wiele współczesnych ruin jest świadectwem ciągłego niszczenia i zaniedbania: w Afganistanie, Syrii, Turcji, a także na Ukrainie¹³ (il. 4).

Nowoczesne materiały i ich konserwacja

Jeśli chodzi o specyficzne zagadnienia konserwatorskie, od początku lat 90. obserwujemy rosnący zasób wiedzy na temat nowoczesnych materiałów budowlanych, ich historii i konserwacji¹⁴. Te pierwsze publikacje są nadal cenne i zostały udostępnione w internecie przez różne organizacje do dalszego rozpowszechniania w celach edukacyjnych i zawodowych. Od tego czasu ukazało się wiele bardziej dokładnych i wyczerpujących opracowań technologicznych, w szczególności dotyczących betonu, metali, szkła

i materiałów złożonych. „Beton jest prawdopodobnie najpowszechniej używanym materiałem budowlanym w czasach nowożytnych”¹⁵. Współczesne ambicje to promowanie wiedzy, głównie akademickiej, wśród praktyków w tej dziedzinie, takich jak architekci, inżynierowie, rzemieślnicy, a także wśród organów administracyjnych i laików. To samo dotyczy interwencji związanych z nowoczesnymi, lekkimi przegrodami zewnętrznymi, stanowiącymi znaczącą część współczesnego dziedzictwa¹⁶. Ważne jest, aby systematycznie przedstawiać typologie i strategie interwencji oraz łączyć podejścia oparte na pojedynczych przypadkach w kompleksowe i przedstawiać w praktycznych podręcznikach (il. 5).

Wiele późnomodernistycznych typologii budownictwa z lat 60. i 70. XX w. – jak np. fasady w całości szklane – nadal ma problemy z odpowiednią konserwacją ze względu na złą charakterystykę energetyczną oraz wysoce innowacyjne detale, których celem było ograniczenie liczby elementów konstrukcyjnych do minimum w celu stworzenia szczególnie lekkich, ażurowych elementów budowlanych (il. 6a,b).

13. S. Smolenska, *The Heroic Period of Architecture in Ukraine: Early Modernism of the 1920s-1930s*, "Docomomo Journal" 2022, no. 67, pp. 38-47. <https://doi.org/10.52200/docomomo.67.04>

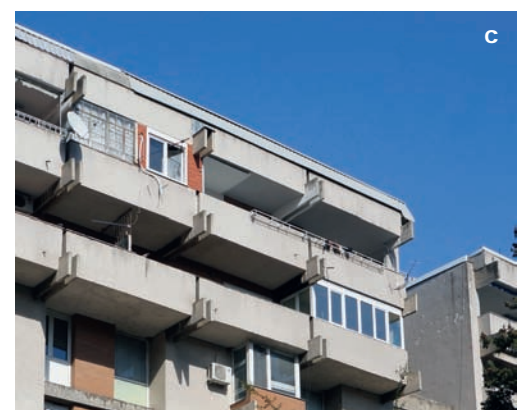
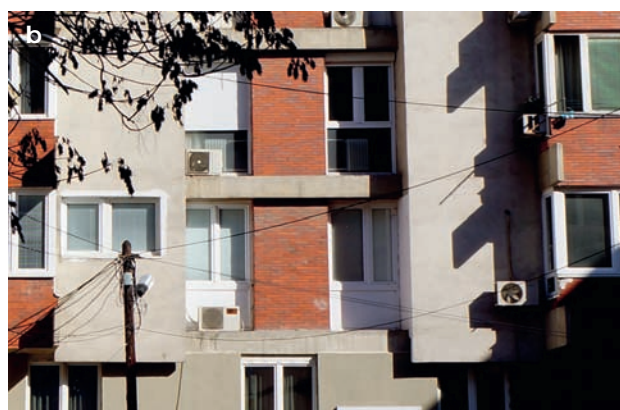
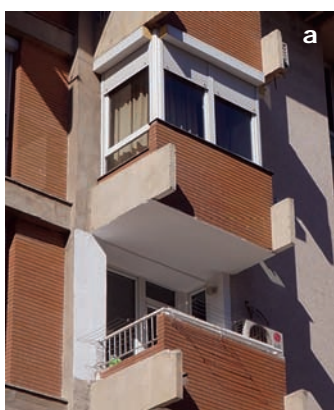
14. T. C. Jester (Ed.), *Twentieth-Century Building Materials: History and Conservation*. Los Angeles, 2014. <https://www.getty.edu/publications/resources/virtuallibrary/9781606063255.pdf> and Docomomo International, *Preservation Technology Dossiers*, <https://docomomo.com/dossiers-isc-t-2/> (dostęp: 04.02.2024).

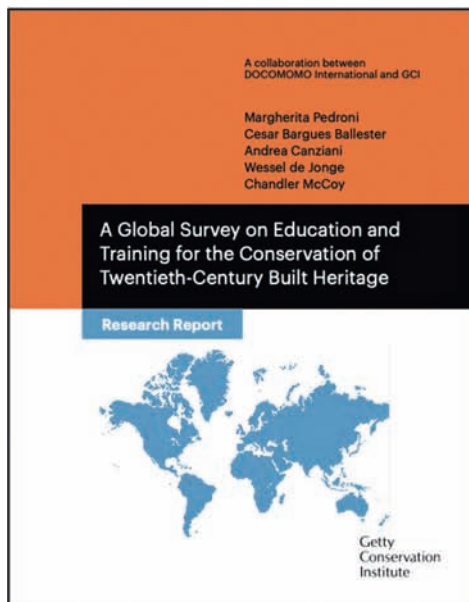
15. S. Macdonald, A. P. Arato Goncalves, *Conservation Principles for Concrete of Cultural Significance*. Principles, Los Angeles, 2020, s.5.

16. A. Ayon, U. Pottgiesser, N. Richards, *Reglazing Modernism. Intervention Approaches for 20th Century Icons*, Basel, 2019; zob. także: C. Croft, S. Macdonald, G. Ostergren (red.), *Concrete: Case Studies in Conservation Practice*. Los Angeles, 2019 oraz: B. Flaman, C. McCoy (red.), *Managing Energy Use in Modern Buildings: Case Studies in Conservation Practice*, Los Angeles, 2021.

7a-c. Zmiany dokonane przez mieszkańców, obejmujące skośne pokrycie dachu, dobudowanie części tarasów, dodanie nowych balkonów, przekształcenie wykuszy w balkony oraz inne zmiany i uzupełnienia elewacji. © Vlatko P. Korobar, 2023

7a-c. Alterations carried out by the dwellers, including sloped roof cover, enclosing parts of the terraces, adding new balconies, turning bay windows into balconies and other changes and additions to the facades. © Vlatko P. Korobar, 2023

8. Okładki książek edukacyjnych wydawanych przez DOCOMOMO/Getty Institute i TU Delft (źródło: DOCOMOMO / Getty, 2021, TU Delft, 2019, 2021)

8. Covers of educational books published by DOCOMOMO/Getty and TU Delft (source: DOCOMOMO/Getty, 2021, TU Delft, 2019, 2021)

Kolejnym wyzwaniem jest podniesienie świadomości specyfiki budownictwa modernistycznego w społeczeństwie i wśród użytkowników, którzy często ingerują w nie bez poszanowania zasad konstrukcyjnych i materiałowych. Może to wynikać z braku wiedzy, mentalności „zrób to sam” lub chęci oszczędzenia kosztów¹⁷. W wielu miejscach holistyczny, funkcjonalny i estetyczny charakter modernistycznych zespołów traci swoje oblicze, przez co jeszcze bardziej grozi mu zniszczenie (il. 7 a-c).

Podejścia edukacyjne i ich realizacja

Wreszcie stoimy przed wyzwaniem włączenia wiedzy o istniejących budynkach i dziedzictwie modernistycznym do programu edukacyjnego¹⁸. Dziś tradycyjna edukacja architektoniczna nie koncentruje się na zajmowaniu się istniejącymi budynkami, pomimo rosnących wysiłków na rzecz włączenia kursów konserwatorskich i projektowych do programów architektonicznych. Przekrojowe badanie przeprowadzone przez Getty Conservation Institute i Specjalistyczną Komisję ds. Edukacji i Szkoleń DOCOMOMO (ISC/E&T) pokazuje, że większość instytucji szkolnictwa wyższego nie zajmuje się kwestiami konserwacji, w szczególności problematyką dziedzictwa modernistycznego¹⁹.

Przedłużenie życia budynków to jeden ze skutecznych sposobów zmniejszenia śladu węglowego sektora budowlanego; tym samym przyczynia się do

zrównoważonego rozwoju i oszczędności zasobów²⁰. Inicjatywy edukacyjne powinny otworzyć oczy uczonych na podejmowanie złożonych decyzji, biorących pod uwagę różnorodną interwencję, od naprawy, przez rewalidację, aż po wymianę materiałów, komponentów i całych budynków²¹. Podejście uniwersalne nie wydaje się już odpowiednie. Należy również wspomnieć, że obok wiedzy technologicznej badania historyczne i archiwalne w połączeniu z badaniami społecznymi są kluczowe dla wszelkich interwencji w dziedzictwo modernistyczne, mających na celu przywrócenie społecznego i innowacyjnego charakteru budynków, miejsc i dzielnic Modern Movement. W skali globalnej DOCOMOMO International dociera do coraz większej liczby odbiorców poprzez kolejne publikacje Open Access, co pomaga szerzyć wiedzę w tych częściach świata, które mają słabszy dostęp do drukowanych publikacji, archiwów i programów²² (il. 8).

Podsumowanie i wnioski

Jako organizacja globalna, pierwotnie założona w Holandii i posiadająca dużą liczbę krajowych grup roboczych w Europie, DOCOMOMO International oferuje platformę umożliwiającą wymianę wiedzy pomiędzy różnymi dyscyplinami, zawodami, krajami i regionami na całym świecie. Będąc wspólnotą o charakterze interdyscyplinarnym, w 2023 r. rozrosła się do ponad 79 krajowych grup roboczych, zajmujących się

17. V. Korobar, J. Siljanoska, *The Skopje City Wall Housing Complex*, "Docomomo Journal" nr. 68, s. 94, 2023, <https://docomomojournal.com/index.php/journal/article/view/519>

18. U. Pottgiesser, A. Dragutinovic, M. Loddó (red.), *MoMove Modern Movement and Infrastructure*, Lemgo, 2021, https://www.th-owl.de/elsa/download/5491/5492/090421_MiAD-MiD_C5ConferenceandCommunication.pdf

19. M. Pedroni, C. Bagues Ballester, A. Canziani, W. de Jonge, C. McCoy, *A Global Survey on Education and Training for the Conservation of Twentieth-Century Built Heritage, Research Report*, Los Angeles, 2020, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/global_survey_on_education_and_training.html

20. U. Pottgiesser, *Cultural Heritage as a Key Resource for Resilience and Sustainability*. [w:] *Industrielles Welterbe. Chance und Verantwortung = Industrielles world heritage. opportunity and responsibility*, Bonn, 2022, s. 35–39, https://www.unesco.de/sites/default/files/2022-04/Industrielles_Welterbe_Online.pdf; zob. także: A. Abu Raed, U. Pottgiesser, W. Quist, *Sustainable Development of High-Rise Residential Architecture from*

21. U. Pottgiesser, *Documentation and conservation of Modern Movement architecture in education*. In: *Modern Heritage Reuse. Renovation. Restoration*, Basel, Berlin, 2022, s. 40-45.

22. U. Pottgiesser, W. Quist (red.), *Shared Heritage Africa: Rediscovering Masterpieces*. "Docomomo Journal" 2023, nr. 69, s. 2-3, <https://doi.org/10.52200/docomomo.69.ed>

różnymi wyzwaniami i priorytetami związanymi z dokumentacją i ochroną modernistycznego dziedzictwa w każdym regionie. Od chwili powstania w 1990 r. cyfryzacja komunikacji i wiedzy znacząco zmieniła możliwości zasięgu i rozpowszechniania, a także, miejmy nadzieję, ich dostrzegalność. Niemniej jednak przyjęta zasada dotycząca ułatwienia relacji osobistych i tworzenia sieci kontaktów została utrzymana i słu-

ży jako podstawa do dyskusji oraz wymiany. Organizacja ta, pierwotnie działająca w środowisku akademickim, ma na celu dalsze rozszerzenie kontaktów w sferze zawodowej i edukacyjnej. Dostarcza licznych materiałów i wytycznych związanych z dokumentacją i konserwacją, wykraczających poza publikacje naukowe, wykorzystując przy tym szeroko formaty cyfrowe w celu zapewnienia dostępności dla wszystkich.

Bibliografia

- A. Abu Raed, U. Pottgiesser, W. Quist, *Sustainable Development of High-Rise Residential Architecture from 1970-2014: Dubai Case Study on Modern Heritage*, [w:] *LDE Heritage Conference on Heritage and the Sustainable Development Goals*, Delft, 2021, s. 268-278, <https://books.bk.tudelft.nl/press/catalog/book/781>
- M. Akkar Ercan, U. Pottgiesser (red.), *Public Policies on Middle-Class Mass Housing in Europe and Leveraging Contemporary Architecture Interventions*, Lisbon, 2023, <https://repositorio.iscte-iul.pt/handle/10071/30031>
- A. Ayon, U. Pottgiesser, N. Richards, *Reglazing Modernism. Intervention Approaches for 20th Century Icons*, Basel, 2019
- M. Altintas Kaptan, A. Ünlü, U. Pottgiesser, *Connecting the Dots: A global exploration of local Docomomo Inventories*, „Docomomo Journal” 2023, nr. 69, s. 76–85, <https://doi.org/10.52200/docomomo.69.09>
- C. Croft, S. Macdonald, G. Ostergren (red.), *Concrete: Case Studies in Conservation Practice*, Los Angeles, 2019
- Docomomo International, *Preservation Technology Dossiers*, <https://docomomo.com/dossiers-isc-t-2/> (dostęp: 04.02.2024)
- e-flux Architecture, *Tropical Modernism: Architecture and Power in West Africa*, <https://www.e-flux.com/announcements/535520/tropical-modernism-architecture-and-power-in-west-africa/> and <https://www.labiennale.org/en/architecture/2023/applied-arts-pavilion> (dostęp: 03.02.2024)
- B. Flaman, C. McCoy (red.), *Managing Energy Use in Modern Buildings: Case Studies in Conservation Practice*, Los Angeles, 2021
- Institute for Economics & Peace (IEP), *Ecological Threat Report 2022: Analysing Ecological Threats, Resilience & Peace*, Sydney, October 2022, <http://visionofhumanity.org/resources> (dostęp: 03.02.2024)
- T. C. Jester (Ed.), *Twentieth-Century Building Materials: History and Conservation*, Los Angeles, 2014, <https://www.getty.edu/publications/resources/virtuallibrary/9781606063255.pdf>
- V. Korobar, J. Siljanoska, *The Skopje City Wall Housing Complex*, „Docomomo Journal” no. 68, s. 90–97, 2023, <https://docomomojournal.com/index.php/journal/article/view/519>
- P. C. Kwabi, *A Tropical Modern Architect: Prof. John Owusu Addo*, „Docomomo Journal” 2023, no. 69, s. 29–34, <https://docomomojournal.com/index.php/journal/article/view/580>
- S. Macdonald, A. P. Arato Goncalves, *Conservation Principles for Concrete of Cultural Significance. Principles*, Los Angeles, 2020. https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/Conservation_Principles_For_Concrete.pdf
- S. Marsden, P. Spearritt (with contributions from Leo Schmidt, Sheridan Burke, Gail Ostergren, Jeff Cody, and Chandler McCoy), *The Twentieth-Century Historic Thematic Framework: A Tool for Assessing Heritage Places*, Los Angeles, 2021, https://hdl.handle.net/10020/gci-pubs_historic_thematic_framework_tool
- M. Pedroni, C. Bagues Ballester, A. Canziani, W. de Jonge, C. McCoy, *A Global Survey on Education and Training for the Conservation of Twentieth-Century Built Heritage, Research Report*, Los Angeles, 2020, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/global_survey_on_education_and_training.html
- U. Pottgiesser, W. Quist, *Shared Heritage Africa: Rediscovering Masterpieces*, „Docomomo Journal” 2023, no. 69, s. 2-3, <https://doi.org/10.52200/docomomo.69.ed>
- U. Pottgiesser, *Cultural Heritage as a Key Resource for Resilience and Sustainability*, [w:] *Industrielles Welterbe. Chance und Verantwortung = Industrial world heritage. Opportunity and responsibility*, Bonn, 2022, s. 35–39, https://www.unesco.de/sites/default/files/2022-04/Industrielles_Welterbe_Online.pdf
- U. Pottgiesser, *Documentation and conservation of Modern Movement architecture in education*, [w:] *Modern Heritage Reuse. Renovation. Restoration*, Basel, Berlin, 2022, pp.
- U. Pottgiesser, A. Dragutinovic, M. Loddo (red.), *MoMove Modern Movement and Infrastructure*, Lemgo, 2021, https://www.th-owl.de/elsa/download/5491/5492/090421_MIAD-MID_C5ConferenceandCommunication.pdf
- S. Smolenska, *The Heroic Period of Architecture in Ukraine: Early Modernism of the 1920s-1930s*, „Docomomo Journal” 2022, nr. 67, s. 38-47, <https://doi.org/10.52200/docomomo.67.04>
- A. Tostoos, *Modern Heritage Reuse. Renovation. Restoration*, Basel, 2019

Uta Pottgiesser, jest profesorem budownictwa i materiałów w TH OWL (Niemcy) oraz profesorem dziedzictwa i technologii w TUDelft (Holandia), członkiem Instytutu Strategii Projektowania (IDS) oraz Sekcji Dziedzictwa i Architektury. Zajmuje się ochroną, ponownym wykorzystaniem i usprawnieniem dziedzictwa budowlanego oraz środowiska. Od 2022 roku jest przewodniczącą DOCOMOMO International i redaktorem naczelnym DOCOMOMO Journal. ORCID: 0000-0002-8594-3168. Kontakt: u.pottgiesser@tudelft.nl